

Uutta kirjallisuutta

Aapa on aarre

Kaija Kiuru ja Timo Helle. Viiankiaapa ikuisesti, 176 s. Into Kustannus Oy.

Sodankylässä toistakymmentä vuotta asuneet Kaija Kiuru ja Timo Helle ovat ottaneet sydämenasiakseen Viiankiaavan pelastamisen kaivostoiminnalta. Suomen oloissa mittava ja ainutlaatuinen Viiankiaapa on suojeltu soidensuojeluohjelmassa 65,95 neliökilometrin laajuisena ja sittemmin liitetty myös Natura 2000 -ohjelmaan. Vuonna 2011 brittiläinen kaivosyhtiö Anglo American plc julkisti tiedon suojelualueen alla sijaitsevasta huomattavasta nikkeli-, kupari- ja kobolttiesiintymästä ja ilmoitti aikeistaan sen hyödyntämisestä. Samana vuonna perustettiin suomalainen tytäryhtiö AA Sakatti Mining Oy edistämään kaivoshanketta.

Kuten yleensä käy, kamppailu kaivosta vastaan tai sen puolesta on jakanut ihmiset sekä Sodankylässä että valtakunnallisesti kahteen leiriin. Kiuru ja Helle ovat alusta asti ilmoittaneet Viiankiaavan puolustajien joukkoon. He

ovat kahdeksan vuoden ajan kampanjoineet suon puolesta "Suojeltu aapa" -hankkeen otsikon alla. Hanke on pitänyt sisällään viisi taiteellis-tieteellistä näyttelyä eri puolilla maata ja käsillä oleva kirja on kampanjan viimeinen osa.

Tekijät ovat tehneet Viiankiaavalle satoja retkiä jalan, hiihtäen, kanootilla tai porolla ajaen. Mittavat viite- ja lähdeluettelot kirjan lopussa kertovat laajasta perehtymisestä aiheeseen. Kuten kirjan alkusanoissa todetaan, kirjassa yhdistyvät taide, luonnontieteet, alueen kulttuuri- ja elinkeinohistoria, ympäristöestetiikka sekä ympäristöettinen pohdiskelu. Kirjassa Viiankiaapa näyttäytyy erämaa-sanan alkupeiräisessä merkityksessä: aluetta on vuositasojen hyödynnetty porojen laidunnuksessa, heinänteossa, marjastuksessa ja metsästyksessä, mutta tämä kaikki on tapahtunut luonnonarvoja kunnioittaen ja vain vähäisiä jälkiä maastoon jättäen. Aavan rikkaasta luonnosta erityishuomion saavat kämmekkäkasvit (Kiurun hieno kuvasarja ss. 94–95), linnusto ja porot. Linnuista oman, ansaitun lukunsa saa suokukko, vanhalta nimeltään tokkimus, jonka ihmeelliseen elämänsäkiertoon ja elintapoihin Helle perehdyttää lukijan perusteellisesti. Kirjan kuvituksen teon yhteydessä paljastui harvinainen riekon ja pyyn risteymä, kun Helle kuvasi poromiesten leirin "asentoriekkoja".

Kuten edellä jo totesin, kirja ei ole perinteinen luontokirja vaan aihetta lähestytään monipuolisesti taiteen ja tieteen keinoin. Teksti on sujuvaa ja helppolukuista. Myös kaivoshanketta käsitellään viileän asiallisesti Kiurun luvussa Kestämätöntä kaivostoimintaa. Itse olisin hyväksynyt paljon rajummankin sanankäytön näiden rosvo-yhtiöiden toiminnasta puhuttaessa. Kirjan kuvitus on kauttaaltaan laadukasta ja sisältää monia komeita maisemaotoksia (esim. ss. 106–107 raatameri).

Kirja on painava ja asiallinen kannanotto sekä hätähuuto yhden ainutlaatuisen luonnonalueen puolesta. Vertailukohtana tulee lähinnä mieleeni Urpo Huhtasen, Mikko Kilven ja Martti Montosen klassikkoteos Lapinkorpi

vuodelta 1963, joka kahdenkymmenen vuoden taistelun jälkeen johti UKK-puiston perustamiseen Koilliskairaan. Kirjan ajankohtaisuutta lisää se, että kaivoslakia ollaan parasta aikaa uudistamassa. Vaikka joitakin parannuksia maanomistajien ja kuntien asemaan kaivosyhtiöiden puristuksessa lienee tulossa, niin esimerkiksi luontojärjestöjen vaatima malminetsintäkielto luonnonsuojelualueilla ei tiettävästi sisälly uuteen lakiluonnokseen. (Mainittu kiello sisältyy eduskunnalle annettuun hallituksen esitykseen. Toim huom.)

Luonnonvarojen hyödyntämistä ajavat tahot keksivät toistuvasti uusia "välttämättömiä tarpeita" muun muassa kaivostoiminnalle. Nyt on vedottu nikkelin, kobolttin ja kuparin käyttöön modernissa tietotekniikassa ja sähkölaitteissa. Kuten Kaija Kiuru kirjan loppuluvussa Rajankäyntiä toteaa, maapalloa ja meitä ei pelasta se, että jatkamme vihreään kasvuun puettua kulutusta ja ajelemme sähköautoilla. Ihmisten loputtomien halujen tyydyttäminen perustamalla kaivoksia luonnonsuojelualueille ei ole kestävä eikä hyväksyttävää. Vielä vähemmän hyväksyttävää olisi nikkelin, kuparin ja kobolttin louhiminen luonnonsuojelualueelta asetollisuuden tarpeisiin. Tämäkin eräs motivaatio kaivoksen perustamiselle. On kysyttävä, onko meillä malttia säilyttää maamme upeimmat luonnonalueet jälkipolville kaikista maailman myllerryksistä huolimatta?

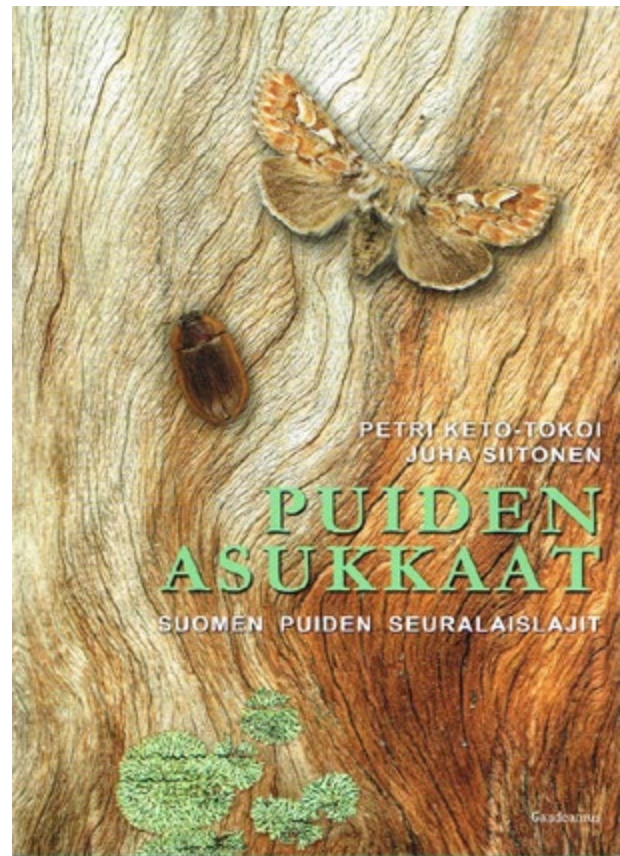
Esko Joutsamo

Metsän toinen elämä

Petri Keto-Tokoi ja Juha Siitonen. Puiden asukkaat – Suomen puiden seuralaislajit. Gaudeamus.

Juha Siitonen ja Petri Martikainen raportoivat 1994 lahoavien haapojen hyönteisyhteisöistä Suomessa ja Venäjän-Karjalassa. Harvinaisten ja uhanalaisten lajien runsauksissa havaittu ero tutkimusalueiden välillä oli silmiinpistävä suuri. Samaan aikaan Suomessa valmisteltiin

vanhojen metsien suojeluohjelmaa. Voidaan sanoa, että Suomessa keskustelu lahopuulla elävien lajien tilanteesta alkoi silloin. Petri Keto-Tokoin ja Juha Siitosen kirja *Puiden asukkaat – Suomen puiden seuralaislajit* on tilinpäätös kolmekymmentä vuotta kestäneestä tutkimusrupeamasta, jonka aikana kaksi ansioitunutta metsäluonnon tutkijaa on selvittänyt puilla elävien eläinten, jäkälien, sammalten ja sienien merkitystä metsäluonnolle. Kirja osoittaa vakuuttavasti, miten monitahoista eliöyhteisöä metsien puut kannattelevat ja miten suuri merkitys tällä – monelle meistä täysin tuntemattomalla – lajijoukolla on metsän hyvinvoinnille.

Puiden asukkaat ei yritä jäljitellä Uunio Saa-laan monumentaalista teosta *Suomen metsähyönteiset* (1949), jossa metsäympäristössä elävät selkärangattomat esitetään systemaattisessa järjestyksessä ja perusteellisen tarkasti. *Puiden asukkaat* -teoksessa noudatetaan ekologista luokittelua, jossa puulajit käsitellään

yksitellen ja niillä elävät lajit kuvataan puun eri ikävaiheiden mukaan, elävät ja kuolleet puut erikseen. Luokittelutapa täydentää ja syventää ekologista tietämystä metsien lajistosta ja tarkentaa näkökulmaa metsäpuilla eläviin lajeihin puun elinkaaren eri vaiheissa, mikä on metsänsuojelun kannalta aivan erinomaisen olennainen näkökulma. Kirja kertoo yhtä paljon puista kuin niiden asukkaista.

Metsäntutkimuksen perinteessä metsäpatologia (*pathos*, tauti) tarkasteli metsätuholaisia ja sienitauteja etupäässä metsävahinkojen aiheuttajina. Metsänsuojelu tarkoitti pitkään sitä, että metsänhoitotoimenpiteillä suojellaan taloudellisesti arvokkaita puita tuhonaiheuttajilta. Tavoite estää metsävahingot merkitsi sitä, ettei lahoppuuta kertynyt talousmetsiin, kun tuhoille alttiit puuyksilöt, kuolleet ja viallista puut poistettiin metsistä. Koska puuainesta tuhoavat lajit, lahoppulajit, haluttiin pitää pois talousmetsistä, ne alkoivat harvinaistua Suomen metsissä. Keto-Tokoin ja Siitosen kirja korostaa päin vastaista näköalaa; siinä metsistämme monin paikoin puuttuva lahoppulajisto on metsäekologisesti tärkeä osa metsäekosysteemiä ja siksi rikas metsien puilla elävä luonto on palautettava takaisin metsiin. He ovat erityisesti eliölajien asialla, mikä käy selväksi perusteellisista lajiluetteloista.

Kirja on kirjoitettu hyvällä suomen kielellä ja sen teksti on helppolukuista. Tekijät ovat tietoisesti vältelleet tiedekirjoittamisen kuivaa ilmaisuja ja kapulakieltä, mikä on kansantajuisten kirjoittamisen ehdoton edellytys. Joihinkin asia- ja tyyliseikkoihin voi asiaan auttavasti perehtynyt lukija kiinnittää huomionsa. Lajien yksityiskohdattaiseen luettelointiin liittyy vaara, että etenkin maallikkolukija väsyä tuntemattomien lajien nimirimpsuihin. Nimet ovat toki hauskoja ja lajeja kekseliäästi kuvaavia. Jos vaikka maallikko joutuu vain hämmästelemään lajien uskomattoman moninaisia tehtäviä ja vuorovaikutuksia yhden puunrungon elämässä, niin nimirimpsut ja lajien ekologiset sopeumat puulla elämiseen ovat korvaamaton apu lahoppuututkijoille ja

metsäammattilaisille, jotka joutuvat työssään tunnistamaan ja opettelemaan lahoppuilla eläviä ja kasvavia eliöitä. Kirjassa toistuu väistämättä myös ekologiset oppikirjaperiaatteet eri yhteyksissä. Tätä asioiden uudelleen mainintaa ei voi kirjassa välttää, kun muistaa kirjan laajuuden ja esitystavan. Toisto on välttämätön paha, mutta koska kirjaa käytetään ensi lukeman jälkeen myös hakuteoksena, toisto kirjassa ei haittaa vaan rikastuttaa sitä.

Tekijät olisivat voineet käyttää suomenkielistä sanaa korvaamaan mm. sanoja resurssi (kasvutekijä), volyyymi (tilavuus, määrä, paljous), synteesi (yhdistelmä, yhdistävä esitys), infektoitua (saada tartunta) tms. Ilmauksen, että "lahoppulajeja on nisäkkäissä" voi kirjoittaa vaikka: monet nisäkkäät ovat myös lahoppulajeja. "Lajia esiintyy" voi olla laji esiintyy ja "lajia tavataan" esimerkiksi että laji on yleinen jossakin. Maallikko voi ihmetellä mitä tarkoitetaan sillä, että "jokin puulaji on läsnä maisemassa". Laajaan esitykseen tulee aina väistämättä kielipillisesti vähemmän osuvia ilmauksia, mutta monet niistä ovat makuasioita, eivätkä ne haittaa lukukokemusta.

Puiden asukkaat ei menestyisi kirjamarkkinoilla ilman runsasta kuvitusta. Lukija kaipaa saada nähdä mistä tekijät kirjoittavat. Siinä on onnistuttu. Kuva-aineisto on laaja ja esittelee monipuolisesti metsämaisemia, metsäympäristöjä, puulajeja ja niiden asukkaita. Kirjan valokuvat eivät ole kaikilta osin teknisesti huippuluokkaa ja ne ovat usein rakeisia. Tämä puute johtuu enemmän painopaperista ja kirjan ulkoasuun liittyvistä valinnoista kuin valokuvaajien taidoista. Minusta valokuvien impressionistinen ilme oli kirjalle eduksi ja olisin katsonut useampaakin valokuvaa. Enemmän valokuvia olisi kaiketi merkinnyt, että *Puiden asukkaat* olisi julkaistu kaksiosaisena teoksena.

Katsaus metsähistoriaan ja metsäluonnon suojeluponnistuksiin kertoo lahjomattomasti, miksi puiden asukkaista tuli vuosien varrella metsäluonnonsuojelun ykköskohde. Keto-Tokoi ja Siitonen arvostelevat hienovaraisesti

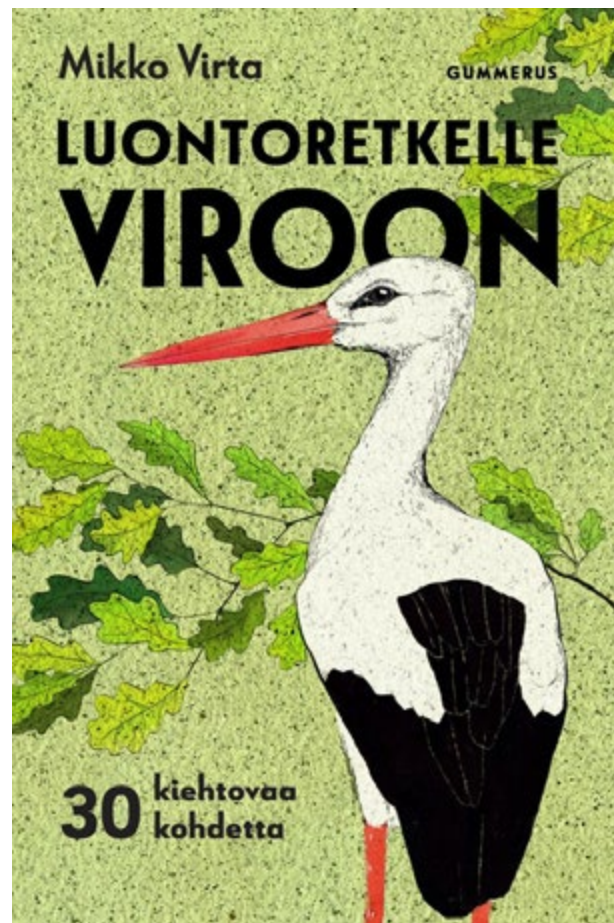
puutteellisia ja liian hitaita toimia, joilla on yritetty parantaa puiden asukkaiden tilannetta Suomessa. Erityisesti metsälaki ja sen tulkinta herättää kummeksuntaa. Metsälakia on arvoiteltu sen säätämisestä lähtien, mutta lain uudistustoimiin ei ole vakavasti ryhdytty. Omiin kokemuksiinsa perustuen kirjoittajat esittävät luonnonhoitoon parannusehdotuksia, neuvovat miten puiden asukkaita voi tukea lähiympäristössä ja toivovat tehokkaampia politiikkatoimia. Yhteenvetoluku puiden asukkaista kertoo vastaanpanemattomasti, miten merkittävä avainympäristö eri puujit on ekologisesti. Tuhannet lajit löytävät asunnon metsien puista. Nyt nuo asuntomarkkinat ovat kaventuneet uhkaavasti ja asuntotuotannolle on huutava kysyntä.

Petri Keto-Tokoin ja Juha Siitosen kirja *Puiden asukkaat* on viime vuosina metsistä ja niiden elämästä julkaistujen kirjojen joukossa ehdottomasti tärkein. Kirja kertoo metsien piiloon jääneestä, vain harvojen asiantuntijoiden tuntemasta ekologisesta pienoismaailmasta, jonka ylläpitämä eliöyhteisö on ällistyttävän monipuolinen. Lentäviä, ryömiviä tai puun ja lehtien sisällä eläviä otuksia voi löytää puun tyveltä sen viimeiseen latvan kärkeen asti. Olipa puuyksilö elävä tai kuollut, se on aina kansoitettu luonnon monimuotoisuudella. Kirjan ekologinen elinympäristölähestymistapa ja elinkaari luokittelu osoittaa, että metsä ei todellakaan ole vain puita, vaan metsä on puiden ja sen asukkaiden yhteenlaskettu kokonaisuus, joka on niiden summaa suurempi. Luonnontilaisessa metsässä puun jalostusarvo on ekologisesti korkea: kaikki puuaines käytetään tunnontarkasti, mikä luo maksimaalisesti hyvinvointia lukemattomille lajeille. Lopuksi kaikki kierrätetään ”aineen häviämättömyyden periaatteen” mukaisesti metsän seuraavien asukkaiden käyttöön.

Viimeistään *Puiden asukkaat* luettuamme joudumme luopumaan siitä ajatuksesta, että metsä on yhtä kuin neljä puulajia. Se on paljon muutakin. Julkisessa keskustelussa puiden asukkaista puhutaan toistuvasti ”kuolleena

puuna” tai ”lahopuuna”, ikään kuin kysymyksessä olisi vain kuollutta puuainetta ja materiaa. Puun asukkaat on monimuotoinen eliöyhteisö ja elävä kokonaisuus. Ehdotan, että tästä lähtien puhumme kuolleen puun asemasta puiden asukkaista, joka on laajempi käsite kuvaamaan sitä elämää, joka sykkii metsiemme puissa ja joista elävä metsä muodostuu. Metsäntutkijoille ja metsäammattilaisille *Puiden asukkaat* on pakkohankinta, mutta kiehtovaa luettavaa kirja on kaikille metsistä ja ihmisen metsäsuhteesta kiinnostuneille.

Pasi Reunanen

Viro on hieno luontomatkailukohde

Mikko Virta. Luontoretkele Viroon – 30 kiehtovaa kohdetta. Gummerus.

Mikko Virta on kirjoittanut erityisesti luonnosta kiinnostuneille tarkoitettun matkaoppaan Virosta. Opas poikkeaa tavanomaisesta matkaoppaasta siinä, että painopiste on selkeästi luontokohteissa. Tosin Viron kiehtova historia ja kulttuuri on mukana, sillä luonnontarkkailijat eivät ole fakkeja, vaan myös kulttuuriympäristöasiat kiinnostavat heitä. Kirjan kuvitus on hyvin niukkaa, mutta tunnelmaa on pyritty lisäämään virolaisen Nestor Ljutjukin piirroksilla. Ne esittelevät Viron tyypillisiä eläin- ja kasvilajeja sekä maisemia. Mikko Virta on retkeillyt Virossa jo 2000-luvun alusta ja myöhemmin asunut siellä vakituisesti löydettyään vaimon samasta maasta. Hänellä tuntuukin olevan erittäin hyvät tiedot ja kiinteä suhde virolaiseen luontoon mutta myös kulttuuriin. Niukan kuvituksen korvaakin Mikko Virran omakohtaiset muistot, joita hän kuvailee varsin elävästi ja mukaansa tempaisevasti.

Kirjan aluksi tekijä valottaa sopivasti Viron luonnon erityispiirteitä ja vertaa niitä Suomeen. Lukija saakin heti selkeän kuvan siitä, mitä on odotettavissa, kun matkustaa johonkin Viron kolkkaan. Lisäksi tehdään selväksi, millaista luonto on Viron eri puolilla. Minullekin, vaikka olen retkeillyt 40 vuotta eri puolilla tätä pientä maata, avautui kirjassa runsaasti uutta tietoa. Viron 30 kohdetta on käsitelty ilmansuuntien mukaisessa järjestyksessä, aloittaen Länsi-Virosta jatkuen etelän ja pohjoisen kautta itäiseen Viroon. Jokaisen alueen alussa on kartta, johon kohteet on merkitty. Tämä helpottaa suuresti matkan suunnittelua. Kartat ovat hyvin yksinkertaisia, mutta selkeitä.

Erytisansiona pidän sitä, että kirjassa esitellään riittävän perusteellisesti kaikki Viron kansallispuistot, jotka ovat hyvin erilaisia, mutta kaikki yhtä kiinnostavia. On suorastaan hämmästyttävää, että pienessä Virossa on hyvin runsaasti suuriakin kansallispuistoja. Lintuharrastajille kirja tarjoaa oivan oppaan, jos haluaa löytää maan lukuisat lintutornit. Tekijä luettelee myös kunkin linnustoalueen mielenkiintoisimmat lajit. Linnuston lisäksi kirjassa esi-

tellään myös eri alueiden kasvillisuutta ja paljastetaan Viron loistavimmat kämmekkäpaikat.

Kirjan erityisenä ansiona pidän myös sitä, että se antaa runsaasti käytännön ohjeita ja retkivinkkejä. Niiden avulla voi jokainen Viroon varsinkin omalla autolla matkustava löytää mieleisensä luontopolut, vaellusreitit ja retkeilyalueet. Virossa voi tutustua luontoon erityisen monimuotoisissa kohteissa saaristosta ikimetsiin ja laajoihin suoalueisiin. Virossa on retkeilyyn panostettu hyvin, sillä grillikatoksia ja muita retkeilyä tukevia rakenteita on runsaasti. Neuvosto-Viron aikana laajat alueet olivat täysin armeijan hallussa, eikä sinne ollut tavallisilla kansalaisilla pääsyä. Tämä on osaltaan vaikuttanut siihen, että tällä hetkellä maa voi ylvästellä useilla suhteellisen hyvin säilyneillä luontokohteilla.

Suomalaiset tapaavat vieraila Viroon teke millään matkoilla vain tutuissa kaupungeissa. Mikko Virta antaa näille kaupunkivierailijoille erittäin mehukkaita vinkkejä mahdollisuuksista tutustua myös kaupunkien liepeillä sijaitseviin luontokohteisiin esimerkiksi Tallinnan, Tarton, Pärnun tai Narvan lähistöllä. Samaa hengenvetoon lukija saa myös tärkeää tietoa maan kulttuurihistoriallisesti merkittävistä paikoista.

Lähde luontomatkalle Viroon ja ota tämä kirja matkaoppaaksesi!

Juha Kuronen

